

~~B. 488.~~

~~I. 4030~~

1.4030
0.00

Juhatamiled

tõlla pidamifest.

Ревель 1898.

Печатано въ типографіи наследниковъ Линдфорса

1,4030.

Juhatamised

tõlla pidamised.

Ревель 1898.

Печатано въ типографіи наслѣдниковъ Линдфорса

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 17-го Февраля 1898 г.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

43223

Juhatamised tõlla pidamisest.

Tõldade dige ülespidamiseks on peaaasi hoolsust ja tähelepanemist vaja.

Selleks peab kõige pealt üks hea kuiu tõlla kuur olema, kes mitte väga walgustud ega jällegi üsna pime ei ole, kelle lagi tolmu läbi ei lasse, ega kelles niisket õhku põle, niisammuti peab kuur ilma päikese paisteta olema, kelle kiired tõldade lakeerimist kergesti ära rikuvad.

Tõllad peawad tagapool seinu seisma, et neid kergesti wälja tõmmata wõib tarwitamise ajal, neid ei tohi aga mitte nii ligistiku üheteisega seisma panna, et wastumisi käiwad, kui neid liigutatakse, ega tohi ka kusgil pool wasta seinu seista, sest et kivi seinad on niisked ja niiskus ajab tõlla puuwärgi paisuma.

Tõlla kuuris peawad järgmised asjad olema: üks lae lamp, üks ehk mitu nagi, tiisle, aeste ja anskopliite tarwis ja wiimsed ei tohi ilmasgi aiste külge jäetud saada. Pääle neid on weel üks kapi vaja, puhastamise werkidele.

Kui teada, et tõldasid mitu päewa ei tarwitada, siis peab neile seisujätmiseks kohe linad ületõmbama ja kinni katma. Tolmu läbi wõiwad tõllad ärarikkunud saada, aga ületõmbawad linad peawad jällegi kuiwad olema, kui tõllad seisu toha peal seisawad, siis wõiwad ka wahete wahel tõllad kuiwa ilmaga kuurist wälja tõmmatud saada.

Üks uus ehk uuesti lakeeritud tõld peab üks paar nädalid seisma, enne kui teda tarwitada wõib, aga kutsar peab selle peale vaatama, et muda mitte tõlla külge kinni

ei kuiwa. Pea asi, mis tõldade pidamise juures väga tähelepanemist tarvitab, on: et tõld peab kohe puhastatud saama, kui mustaks läinud, et siis mitte mustalt kuuri seisma ei jäeta. Ühe ainsama korraga võid uuesti lakeeritud tõlda ärarikkuda, kui mudasest peast seisma jäetakse, sest muda sööb lakeerimise sisse plekkisid.

Sõitmisest kodu tülles, peab kutsjar kui öösiine aeg on, ikka kõige vähemalt ühe ämbri täie weega juurema muda tõlla pealt ära loputama, ennem kui magama heidab. Homiku, kui hobused on söödetud ja puhastatud, peab kutsjar tõlla puhastamist kohe ette võtma, sest siis läheb tõlla puhastamine poole rutem, kui õhtul tõlla ümbert juurem muda äraloputatud ja pestud on.

Kui tõld saab puhastatud ja pestud, kutsjar peab seda wälja tõmbama tõllakuurist päewa warju, sest päewapaiste on iga lakeeritud mööbli ehk tõllale väga sant, kõige rohkem aga kewanine päike.

Kui tõld on pesemise paikas, saamad kõik padjad ja teppihid wälja wõetud, kaleska katus üles löödud, ehk tõlla haknad maha lastud ja üks puu tiisle otja alla pandud.

Nüüd peab esiteks muda ülesse saama leotud, selle tarwis on kõige parem üks wee prits, ehk kus seda ei ole, üks rohuaja gieskann. Wida rohkem wet, seda parem ja kergem pesemine. Wihmawesi on kõige parem lakeeritud tõllale.

Tõlla kattusest peab pesemine peale hakkatud saama, siis seinad, raudwerk ja rattad ärra kastma. Pesemise juures on kutsjaril üks juur swamm tarwis. Uus swamm peab esiteks wee sisse liguma pandud saama, et selle sees kõik tolm ja kivi prügi wälja tuleks, muidu wõiwad esimese korraga kriipsud tõlla sisse tõmmatud saada.

Mõni kutsjar pruugib harja pesemise juures, aga hari on just kui liiwapaberiga derumine lakeeri peal ja harjapuuga löömine wasta ratta kodaraid on ka väga sant.

Ratad saavad esiteks seeft ja pärast wälja poolt swammiga pestud, kui ratas on mudast puhastatud, peab seda paar forda keerama ja ära loputama.

Kui muda peaks külmetanud olema, siis on tarwis swammiga hoolega teda lahti leotada, aga ilmaegi ei wõi sooja wet selle tarwis wõtta, mõistlik kutsar teab, et see wesi tõlla lakeerimist ära rikkub.

Kui wesi tõlla peale kuiwama jäeb, sünniwad selle läbi plekkid laki peale, nii pea kui üks tükk pestud on, siis peab seda koha kuiwatama, esiteks niiske ja pärast kuiwa nahaga. Siin juures näitab kutsar omma head ammeti tundmist üles, sest wäga kunstlik on kupee-tõldade puhastamine, mis tubli äraõppimist tarwitab.

Rõik nahawerk, kaleska fatus, põll ja tiiwad peawad seebi weega pestud ja äralopputatud saama ja pärast kuiwamist määratakse linaseemne õliga fergeste üle.

Kaleska fatus peab ikka hoolega maha lastud saama, et mitte tõlbmata fortjud sisse ei jääks, tõllakuuris peab tõlla fatus ikka üleslöödud olema, niisama peab nahk põll alati lahti seisma.

Kui tõld puhtaks pestud, peab kutsar tõlla jalgraua peale astuma ja tõlda kiigutama, et seeläbi kõik wesi, mis wedrude wahale waunud, wälja tilguks, siis kuiwatatakse need kohad ära. Wesi wedrude wahale jätmise sünnitab roostetamist ja sõitude peal hakkawad wedrud kiufsuma.

Kui on hõbe- ja wassplekkid tõlla külges, neid saab kuiwalt derumifega puhastatud, kõige parem puhastamine on, kui sefs üks wana nahk kinnas wõetakse aga ilma poleerweeta ja sellega derutakse. Arwa aga wõib plekkisid nõnda puhastada, kui uufe käeraudi, selleks saab Stearinõli ja Wienerkalki wõetud, mis ühe willase lapiga peale määratakse ja siis nahk kindaga poleeritakse, nii et kõik hiilgama hakkawad, just kui oleks tõld magasinist toodud.

Tõlla aknad ja latorni klaasid pestakse wee ja

lapiga, arma aga on waja piiritust ja kriiti segada, klaasid saamad selle wedelikuga määritud ja kui klaasid kuivaks on saanud, siis pühitakse paberiga kriit maha. Seal juures on aga suur hoolt tarwis pidada, et mitte afna raamid kriidiga ei saa ärarikutud. Kui afnad on puhastatud, peab neid maha lastma ja uksed lahti tegema, et see wesi, mis ehk ukse wahele maunud, siis see läbi ära kuivaks.

Kui tõlla lakeeri sisse plekkisid sündinud, võib neid poomwilla ja linaseemne õliga wälja deruda.

Kui tõld on wälja poolt walmis puhastud, siis on waja padju ja teppisid puhastada, need saamad floppitud ja harjaga ületõmmatud. Nahk ja siidi padju ei tohi harjaga, waid üksi kuiva lapiga puhastada.

Kui tõld kuuri seisu peale ära pandud saab, siis on tarwis üks faus terpentindliga ehk kampwert tõlla sisse panna, kui siis afnad ja uksed finni on siis võib julge olla, et koid mitte kedagi ära ei riku. Koid on kõige hullemad Augusti ja Septembri kuus, siis on waja seisu tõldasid tubliste järele waadata.

Wiimaks võib kutsar weel tõlla jalgrauad alati ilusaks teha, kui temal musta raua lakk on, ta tõmmab jalgrauad üks kord kergeste lakkiga üle, ja need näewad jällegi kui uued wälja.

Niisuguse puhastamise juures peab kutsar tähele panema, kas tõllal ehk midagit wiga peaks olema, aga siisgi oleks wäga tarwis olewat, iga tõlda üks kord aastas tõlla wabriku wija, et sääl asjised järele saaks waadatud, ehk, kus jeda wõimalik ei ole, wõiks kutsar jeda patent asjide korralpidamist kusgil tubli tõlla ehituse meistri juurest ära õppida.

Riistade pidamised.

Olgu hobused ja tõld nii kallid kui tahes, kui riistad fandiste puhastud on, sest see näeb väga rumal välja. Selle pärast peab kutsjar õppinud olema, kuid nende asjadega, mis aitavad seda tööd heaste ärateha. See ei ole raske, inimene peab aga õpetust vastu võtma, ja seda hoolega tähele panema, selleks peab temal ka tahtmine olema, ilma kelleta ükski ei peaks seda ammetid oma peale vastu võtma.

Iga sõidu järel ei ole vaja riistasi puhastada. Kui tee mitte mudane ega väga tolmune ei ole, siis on aga ainult trengid ja need tüfid, mis mitte lakeeritud ei ole puhastada või ühe asjaga üle tõmmata. Lakeeritud tüfid saavad kuiwa rätikuga ära pühitud, wass ehk hõbe plekkid kuiwalt poleeritud ja need kohad, kus riistad sees poolt on hobuse higistamisest äramäärinud, neid pühitakse niiske swammiga üle.

Nii pea kui teed mudased, siis peab õige tubliste puhastatud saama, kuid pandlad võetakse lahti ja lautakse riistad ühe pufki peale laiale. Pandlad peab lahti tegema, sest nende wahel juhtub muda jääma.

Peemiseega ei pea ilmas enam wet võtma kui just nii palju, et swamm niiske on, sest et igauks teab, et niiskus nahale santuseks on. Swammiga saavad riistad nii kaua üle pühitud, kui wiimne muda ümbert äraautud, siis saab iga tükk kuiwatud ja kohe sisse määritud, senni kui ta veel niiske on. Seda teeb igauks oma saabastega, aga mõni mõistmata kutsjar kastab riistad kohe wee sisse ja paneb neid päewa kätte kuiwama. Nahk jääb sealäbi kohe kõwaks, murdub, ja õerub veel hobuse karwagi ära. Määrimine, kui nahk veel niiske on, peab naha pehmeks.

Hõbe ja wass nimed kui ka kroonid peawad hoolega puhastatud saama, kui kuiwa lapiga, ehk seebi

wahuga mitte puhtaks ei lähe, siis peab Wienerkalki wõetama ja sellega õeruma, üks naha wõi papi tükk alla panema, mis keskelt wälja lõigatud on, muidu sööb pulwer naha märkide alt kalki.

Sidroni sahwtiga tehakse wass plekkid puhtaks.

Neli harja on kutsjaril tarmis: üks muda hari, määrimise, üks wiski- ja üks pulwre hari.

Lakeeritud nahad saawad seebi ja leige weega pestud, nii kaua kui nad weel leiged on ja paari tilga linaõemne õliga õerunud, siis näewad nad kui uued wälja. Wanaks läinud laknahk saab nõnda määritud: soolamata wõi ja kriit saawad segatud ja willase lapiga naha peale määritud ja siidi lapiga ära kuimatud. Teist wiisi õpetus on järgmine: wõetakse peeneks kraabitud waha, siis weel Schwefelaetheri pandakse nii palju juure, et see nii wedel kui mant on, ja määratakse seda harjaga peale ja õerutakse tugewaste, nii et ta leigeks läheb, niisugune puhastamine teeb laknaha kui uueks.

Kollased nahk ohjad saawad seebi weega pestud ja ka mõnda korda sadulaseebiga määritud, kui sadulaseep neid wägga tumefaks teeb, siis sulatab kutsjar tule ääres waha terpentini sees ja õerub ühe pehme harjaga seda wiisi kollase ohjade peale nii kaua, kuni nad flantsiwad, aga nahk peab enne üsna kuiv olema.

Kui hobused sõidust tulewad, peawad suuruad ja kettid kohe wee ämbre sisse senniks pandud saama kui hobuseid puhastatakse, siis wõetakse neid wälja ja kohe puhastatakse, muidu roostetawad ära. On rooste plekkid suuraudade külges, siis saab neid kõige kergemalt ühe musta pulwriga suuraudadest wälja wõtta, seda nimetatakse Nascoschmirgel. Üks pool teelusika täit sellest, ühe Klauenfett raswaga segatud, see wõttab rooste plekkid wälja. Pärast puhastatakse suuraudi Wienerkalki pulwriga. Kui mõne murga sees rooste ei taha wälja minna, wõetakse

weikene pulk, kastetakse raswa ja pulwri sisse ja nühitakse sellega, ja iga rohu tarwis peab ise werk olema.

Roostetanud terasasju wõib ikka 24 tundi petroleumi õli sees pidada, siis on neid kerge puhastada. Roostetamist ei peaks koguni ette tulema ühe heaste peetud riista kambris. Niiske ilmadega peab kutsjar enne suuruad ja fetid kergeste raswaga ülemäärima, enne kui ta neid hobuste suhu paneb, siis on neid pärast kerge puhastada.

Kui mõned terasest tehtud asjad wabest aastade wiisi seisawad ilma pruukimata, peab neid Collodiumi rohuga üle tõmbama, siis wõiwad asjad kaua puhastamata seista.

Kui rooste on suuraua küljest ära puhastud, siis teab kutsjar, et neid peab kettiga õeruma. See saab nõnda tehtud, et suuraud saab ühe haagi külge pandud, ja neid haakijid peab mitmed ühe seina laua külges olema, siis saab kohe käega õerutud. Puhastamise tarwis peab kettisi kolm tükki olema, neljakantlik kangi-rauadele, pikfergune kett rõngastele ja üks kolmas weel muu asjadele.

Kui tahab üht suurauda õige ilusaks saada, siis puhastab ta esiteks pulwrega, kastab ta seebi wahu sisse ja õerub teda ühe niiske linase kottiga, kus puhastamise pulwer sees on, nii kaua kui flantsima hakkab.

Kettid saawad nii wiisi puhastud, et neid seebi wahuga kätte wabel õerutakse.

Üle hõbetud kettid saawad nõnda puhastud, et need ühes nahk kottis, kus sisse õlgi pandud on, edasi ja tagasi õerutakse.

Üks mõistlik kutsjar ei hakka ilmasgi noaga ehk naasklega haukusi rihmade sisse puurima, selle tarwis peab temal üks haugu = raud olema.

Niisama ta ei pea ka ilmasgi piitsa nurka ehk naela otsa panema, waid iga fõrd peab piits piitsanagi otsas olema.

Kutsar.

Kes tahab õige tõlla kutsar olla, peab mõned asjad tähele panema, et ta mitte niimoodi wälja ei näe, et teda wõiks ennemalt üheks õllewedajaks wõi muu woorimeheks armata, kui kutsariks pealt waadates wõib igauks armata, et see mees peab ennast heaste ülesse, niisugune teenija on auu oma herrale ja ametile. Ta teab, kui ta puffi peal istub, mis tema kohus on, et tema oma sõpra ega sugulast ei tereta ega söö, suitseta ega piitsaga hobuseid lööma ei hakka.

Kui nüüd peaks ühte noort ehk õppimata poisfi kutsariks õpetama, siis peaks kõige pealt temale seda ütleva: „Õhteks, kui sa puffi peale istud, tõmba oma limrei ilusasti ilma woltideta takka ja mõlemalt poolt oma alla, ohjade otsad jalge wähele, istu sirgelt, aga mitte niiwiiši, kui soldat seisab, kelle filmad otse hobuste peale säätnud, pahem käsi ohjadega otse rinna ees, parem käsi piitsa külges, ja piitsa ots parema sääre peal, jala tallad wastamiši, nõnda peab kutsar Saksamaa riistadega puffi peal istuma.“

Hobused ei tohi ukse ees ka mitte sandiste seista, waid ikka sirgelt, pead ülewel, ega tohi neid ka ukse ees mitte õpetama hakata, mis mitte soowida ei oleks, selle eest peab kutsar wastama ja kui ta ohjad juba oma kätte wõttab, et nad siis ilusaste oma paiga peal seisawad.

Kui saksad wälja tulewad, wõttab kutsar ruttu piitsa pahema kätte, ja parema käega tõstab ta üks natuke kübarat, sakste teretamiseks. Niisama peab ta kaks näppu ees pool kübara ääre ette panema, kui temaga saab räägitud.

Tallist ukse ette, niisama kui ukse eest talli ette, peab kutsar alati sammu sõitma. Kutsaril ei ole luba tühja

tõllaga traami sõita, niisama ka tõllaga liiga ruttu mööda linna uulitsaid sõita.

Kui kutsjar peab oma liwrei=palito kui kaasa wõtma, siis peab ta teda nõnda üle puffi padja panema, et terwe nõobi rida jäeb tagand üle rippuma, ja ta istub alumise otja peal. Üks wihma ehk gummi kuub peaks ifka puffi kastis kaasas olema, ja kuue taskus üks gummi, mis üle kübara tõmmata wõib ja üks paar willaseid findaid. Siis ei ole wihmast kedagi karta.

Iga pikkema sõidu peal peaks kutsjaril puffi kastis üks nahk tasku ligi olema, kelle sisse pannakse: üks haamer, ühed tangid, üks wiil, üks rull niiti, mõned hobuse rauad ja naelad ja üks kōis. Siis ei ole mingit juhtumat õnnetust tee peal karta, mis mitte kohe ei saa araparandud. Puki kastis ei wõi neid asju mitte lahtiselt hoida, sest et need sõidu peal hakkawad loksuma.

Kui herra ise kutsjib ja kutsjari kaasa wõttab, siis seisab ta püsti eesistumise taga, kui ta treppi sõidab ja ohjad käes peab. Treppis aga seob ta ohjad kergeste finni, tuleb maha ja seisab rahul hooste ees nii kaua kui herra on ise ohjad kätte wõtnud, siis lähleb kutsjar taha istme peale ja istub seal ja hoiab käded ristis. Silmadega ta peab aga alati oma herra ja hobuste peale waatama, kui temaga saab räägitud, siis peab ta kübara näpu wahalet wõtma ja kohe maha hüppama, kui tarwis on ja seisku jälle hobuste ees.

Kuidas peab nüüd kutsjar oma liwrei eest hoolt pidan.a? Kübar saab wihmase ilmadega ruttu ära rikkunud, aga kutsjar wõttab üks swamm, kastab ta sooja wee sisse ja pühib mittu kord sellega kübara peal ringi, karmu mööda. Siis peab kübar kuiwama, ja ühe pehme asjaga ehk siidi lappiga üle pühitud saama. On kübar üsna fant, siis wõib kaks tilka (aga mitte rohkem) linaseemne õli siidi lappi peale panna ja peab sellega üle pühkima.

Kollased liivreid saavad kõige parem kllidega puhastatud, kui nad väga mustad on, siis õerutakse esiteks niiske kllidegaja pärast kuiva kllidega kuivaks.

Kutsari krae peab alati puhas olema. Krae olgu kõrge ja walge slips seistku temal krae ees.

